№ 137 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՅՈՒԼԻՍԻ 26 1900 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՅՈՒԼԻՍԻ 26 № 137

ՔՍԱՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվան 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Տգեղ երեւոյթներ.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Օրինակները տխուր են. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Զինական գործեր. Նամակ Շվէյցարիայից. Արտաքին լուրեր. — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Հայկական տպագրութիւն։

ՏԳԵՂ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ

—

,,Մշակի'' երէկվայ համարում մենք հրատարակեցինք Արսէն վարդապետի Շուշուց գրած նամակը, որի մէջ հանդէս են բերված եկեղեցական պատգամաւորների ընտրութեան ժամանակ տեղի ունեցած մի շարք անպատեհութիւններ և տգեղ երեւոյթներ։ Ընտրողների մի խումբ անպատկառ կերպով թոյլ է տուել իրան կեղծումներ և խարդախութիւններ՝ իր ցանկացած անձանց ընտրութիւնը առաջ տանելու համար։ Ընտրութիւնները բեկանվել են և նշանակվել նոր, աւելի կանոնաւոր ընտրութիւններ։

Մեզ յայտնի են զանազան հիմնարկութիւնների մէջ շատ դէպքեր, երբ ընտրութիւնները բեկանվել են որ և է անկանոնութեան կամ զանցառութեան պատճառով։ Բայց վերին աստիճանի ցաւալի եւ զգուելի տպաւորութիւն է թողնում այն երեւոյթը, երբ ընտրութիւնների ժամանակ դիտմամբ և գիտակցաբար գործադրվում են մի շարք խարդախութիւններ և անբարոյական գործողութիւններ։ Ներողամիտ կարելի է լինել դէպի սխալը, անտարբերութիւնը եւ անհոգ վերաբերմունքը, որովհետեւ այդտեղ բացակայ են չարամտութիւնը և նենգ գործողութիւններ, բայց ոչ ոք չէ կարող ներել մի կեղտոտ և անբարոյական արարք, որ հիւսված է մի շարք խարդախութիւններից և որի նպատակն է յեղաթիւրել ընտրողական գործը։

Նախ քան ընտրողական գործողութիւններ սկսելը ծխականները կարող են բաժանվել զանազան համախմբումների և կուսակցութիւնների, կարող են ջանք գործ դնել համոզելու մարդկանց, որպէսզի ընտրվեն այս կամ այն անձինք։ Դա ընտրողների հայեցակէտների և նրանց բռնած դիրքերի հարցն է։ Բայց երբ սկսվեց ընտրողական գործողութիւնը, այդտեղ պէտք է խօսեն քուէները և պէտք է արդէն բոլոր ուշադրութիւնը կենտրոնացնել այն բանի վրա, որ այդ քուէները լինեն համապատասխան իրականութեան, համապատասխան քուէտուների ցանկութեան։ Ընտրութեան հետեւանքը կարող է նպաստաւոր և աննպաստ լինել այս կամ այն կուսակցութեան համար, բայց երբ ընտրողական գործողութիւնը կանոնաւոր է եղել, պէտք է ընդունել ընտրողների մեծամասնութեան որոշումը իբրեւ մի փաստ, որ ունի օրինական նշանակութիւն։ Դժգոհներին մնում է նորից պատրաստել մարդկանց մտքերը տարիների ընթացքում և նոր ընտրութիւնների ժամանակ աշխատել աջողութիւն ունենալու կանոնաւոր եւ ազնիւ պայքարի եւ ոչ թէ խարդախ միջոցների շնորհիւ։

Դժբաղդութիւն է մի հասարակական կուսակցութեան համար, երբ նրա անդամները իրանց բաղդը հիմնել են ոչ թէ ազնիւ գործունէութեան և համոզմունքի, այլ կեղծիքների և նենգութիւնների վրա։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՕՐԻՆԱԿՆԵՐԸ ՏԽՈՒՐ ԵՆ

—

Մարգարէ հարկաւոր չէ լինել համոզվելու համար, որ մօտիկ ժամանակում Բագուի ներկայ կապիտալիստներին կը փոխարինեն նոր սերնդի այն ներկայացուցիչները, որոնք այժմ էլ բաւական տաք տեղ ունեն պատրաստած։ Բազմաթիւ ինժեներներ, կառավարիչներ, որոնք երէկ լոկ մի պաշտօնեայ էին կառավարչի չաղ ռոճիկով եւ լիակատար իրաւունքներով, այսօր իրանք գործատէրեր դարձած, ունեն կառավարիչներ եւ բազմաթիւ ծառայողներ։ Լաւ գիտենք կապիտալիզմի աճումը եւ կը տեսնենք, որ առեւտրի համարեա բոլոր նորանոր ասպարէզները կամ բարձրագոյն կրթութիւն ստացած անհատների ձեռքն են ընկնում եւ կամ այնպիսի ընկերութիւնների, որտեղ դարձեալ դրանք են կազմում գերակշռող տարրը։ Դրանք միանգամայն նոր դասակարգ են ներկայացնում. թէեւ դրանք հայրական ժառանգութիւնների իրաւունքով չեն տեղ բռնել «երանելիների» շրջանում, բայց գիտութեան զէնքերով կարողացել են հարստանալ, այնպիսի նորանոր գործեր ստեղծել, որոնք անմատչելի էին գիտութիւնից զուրկ, այսինքն լոկ ոսկու պարկ ներկայացնող կրեսոսներին։ Դրանց միանում են եւ այժմեան հարուստների ժառանգները, նոր հոսանքում մկրտված, որոնք այսօր կամ վաղը լիազօր տէր կը դառնան իրանց ունեցածի եւ կը հռչակվեն բոլորը միասին ինչպէս կրթված, լուսաւորված առեւտրականներ։ Սա արդէն իրողութիւն է։

Ինչ կը վաստակեն արդիւնաբերութիւնը, առեւտուրը այդ նոր ղեկավարների ձեռքում—այդ չէ մեր այս յօդուածի նպատակը։ Մենք ուզում ենք պարզել, թէ ինչ վիճակի մէջ կը լինի նոր սերնդի ձեռքին մեր աշխատաւոր դասակարգը։ Նոյն իսկ այժմ Բագւում նոր ֆօրմացիայի կապիտալիստների բաւականաչափ օրինակներ կան, որոնք եւ մեզ իրաւունք են տալիս մի որոշ եզրակացութեան գալու։ Երբ երէկվայ լ ի ա զ օ ր կառավարչին մեղադրում էին չափազանց անարդարութեան, ծայրայեղ ժլատութեան մէջ իրան յանձնված աշխատաւոր դասակարգի վերաբերմամբ, նա չէր ամաչում պատճառաբանելու, թէ ինքն էլ մի ծառայող է, ոչինչ չէ կարող անել. իսկ հարուստի որդին նոյն մեղադրանքներից արդարանում էր նրանով, որ ինքը գործերին չէ խառնվում...

Այսօր այդ երկուսն էլ լիազօր տէրեր են։ Պէտք էր սպասել, որ այժմ այդ «լուսամիտ» անկախները իրանց ամենաառաջին պարտականութիւններից մէկը կը համարեն իրանց հարստացնողի, իրանց համար արիւն-քրտինք թափողի դրութիւնը բարւոքելը։ Սակայն ինչ ենք տեսնում։ Հարկաւոր եղաւ նրանց տալ այն ժամանակին, երբ գլխիդ տէրը ռչ-դիպլոմաւոր, տգէտ, բայց որոշ չափով մի բարեսիրտ ծերունի էր, որը ոչ ուսում ունենալով էր պարծենում, ոչ էլ յաւակնութիւն ունէր լուսաւորված, զարգացած մարդ հռչակվելու։ Նայեցէք թէկուզ թեթեւակի կերպով եւ կը տեսնէք, որ այս վերջինների մօտ ծառայողների դրութիւնը աւելի երանելի, աւելի նախանձելի է, քան առաջինների մօտ։ Բանուորները, որոնք երկուսի մօտ էլ միահաւասար վարձատրութիւն են ստանում, վերջինի մօտ աւելի հոգատարութեան եւ խնամքի են արժանանում, մինչդեռ նոր ֆօրմացիայի ազաների մօտ միանգամայն մոռացութեան են մատնված։ Իսկ գործակատարների եւ գրասենեակային ծառայողների դրութիւնը հ'օ Աստուած ազատէ։ Ռոճիկը քիչ, պարապմունքի ժամերը շատ, վերաբերմունքը սառը եւ ճնշող, մթնոլորտը խեղդող...

Անցաւ եւ անցնում է այն ժամանակը, երբ հին մարդը յօժարութեամբ լսում էր իր ծառայողի վիշտը, ցաւը եւ աշխատում էր թեթեւացնել նրա վիճակը, ինչպէս, օրինակ, ռոճիկն աւելացնելով, ռոճիկի հաշւին կանխիկ փող տալով, իր ցաւերը հոգալու համար արձակուրդ տալով բժշկվելու կամ իր հեռաւոր ընտանիքի կարիքները հոգալու եւ այլն։ Իսկ այժմ իրան ինտելիգենտ հռչակող կապիտալիստը չէ սիրում այդպիսի բաներ լսելու համար ժամանակ վատնել։ Այլ եւս, թշուառ աշխատաւոր, մի յուսա, թէ քո ողորմելի դրութեամբ նրա գութը կը շարժես։

Շատ որ մտածես, թէ իրաւունքներ կան, մարդկային խիղճ կայ, կը տեսնես փակվում են քո առջեւ դռները, փչանում են դռների զանգակները, խլանում են այդ դռները բաց անող ծառաների ականջները...

Մենք մի քանի անգամ առիթ ենք ունեցել խօսելու աշխատաւոր դասակարգի անելանելի եւ անյապաղ բարւոքման կարօտ դրութեան մասին. Նոյն բանը միաբերան կրկնել է նաեւ մեր ամբողջ պարբերական մամուլը։ Համեմատութեան դնելով երկու տեսակ դրութիւնը, մենք չենք կամենում ասել, թէ աշխատող դասակարգի դրութիւնը առաջ լաւ էր, թէ այսօր է միայն նա վատացել։ Ո՛չ, երէկ էլ էր վատ, բայց այսօր, մեր կարծիքով, պէտք է լաւանար եւ ոչ թէ աւելի վատանար, ինչպէս ցոյց են տալիս բազմաթիւ փաստերը։

Եթէ այսօր միաձայն ընդունվում է այնպիսի մի ցանկալի առաջարկութիւն, ինչպէս բանուորների պարտաւորական ապահովագրութիւնն է—դա դեռ շատ քիչ պէտք է համա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

—

Իր սարքած տնային գործերով Խաչատուր Կեսարացին, բնականաբար, չէր կարող բաւականանալ, այդ պատճառով էլ աղաչում էր ընթերցողներին ներողամիտ լինել տպագրական պակասութիւնների վերաբերմամբ, որովհետեւ, ասում է, այդքանը միայն կարելի եղաւ անել։ Բայց նա մի եւ նոյն ժամանակ միջոցներ է ձեռք առնում, որ օգտակար գործը կատարեալ ու գեղեցիկ էլ լինի։ Առանց Եւրոպայի օգնութեան յոյս չունենալով հասնել այդ նպատակին, նա 1639 թւին, երբ «Հարանց վարքը» դեռ տպված վերջացած չէր, Եւրոպա ուղարկեց իր աշխատակիցներից մէկին, Յովհաննէս վարդապետին, արուեստը ուսումնասիրելու եւ նոր տեսակ տառեր պատրաստել տալու համար։

Չը սպասելով վարդապետի վերադարձին, նոյն այդ ինքնահնար տպարանը 1642-ից լոյս է հանում եւ մի «Ժամագիրք», որ ցոյց է տալիս թէ Ամենափրկչեան վանքի աշխատաւորները բաւական առաջադիմել էին իրանց գործի մէջ. տպագրութիւնը, առաջինի հետ համեմատած, աւելի լաւ է, բայց նշանաւորը այն է մանաւանդ, որ պատրաստվել են նոր, աւելի կանոնաւոր տառեր։ Ջուղայում հեշտ էր նկարչական նրբութիւններ հասկանալը, հեշտ էր անբաւական մնալ եղածով եւ աւելի լաւին ձգտել։ Այնտեղ կար գեղագիտական զարգացած ճաշակ։ Հայ մեծատուններին ապարանքների պատերը այդ ժամանակ ծածկված էին գեղեցիկ ծաղկանկարներով եւ պատկերներով. եւ այդպէս զարդարողը երեւելի պատկերահան վարպետ Մինասն էր, մի ջուղայեցի հայ, որին Առաքել պատմագիրը անուանում է հայոց ազգի պարծանք։ Այդ տաղանդաւոր մարդը նկարչութիւն սովորել էր Բերիայում, մի ֆրանսիացու մօտ եւ իր ճարտարութեամբ ու հիանալի գործերով Պարսկաստանի մէջ մեծ անուն հանեց, դարձաւ պարսից շահի պալատական նկարիչ։ Մենք չը գիտենք թէ վարպետ Մինասը ինչ մասնակցութիւն ունեցաւ Ջուղայի տպագրութեան մէջ. բայց չենք կարող կասկածել, որ նրա նկարների վրա գեղարուեստական ճաշակ զարգացրած Ջուղայեցին չէր կարող բաւական համարել եւ այն առաջադիմութիւնը, որ ցոյց էր տուել Ամենափրկչի տպարանը երկու տարվայ մէջ։ Ուստի Խաչատուր վարդապետը «Ժամագրքի» յիշատակարանի մէջ էլ ներողութիւն է խնդրում եւ յայտնում է, որ Յովհաննէս վարդապետը արդէն շրջում է «լատինացոց աշխարհում»՝ տպարանական գործը լաւ սովորելու համար։

Այս ճանապարհորդի հետ մենք էլ պիտի տեղափոխվենք Իտալիա, ուր նորից եռանդուն փորձեր են լինում՝ հայերէն տպագրութիւն հաստատելու համար։ Յովհաննէս վարդապետը ճանապարհորդում է մի ամբողջ տարի եւ վերջը ստիպված է լինում կանգ առնել Իտալիայում, որովհետեւ հայերէն տառերի հետ այդտեղ էին ծանօթ։ Շրջելով Վենետիկի տպարանները, նա չը հաւանեց այնտեղ եղած հայերէն տառերը եւ, չը գտնելով հմուտ վարպետներ, անցաւ Հռոմ։ Այստեղ նրա առաջ մեծամեծ արգելքներ հանդիպեցան. գլխաւորը այն էր, որ Պրոպագանդան, իբրեւ կաթոլիկութեան սիւն, չէր կարող թոյլ տալ, որ իր քթի տակ մի «հերձուածող եկեղեցու» վարդապետ տպարան կազմէ, եթէ դա չը պիտի մնար Իտալիայի ուղղափառ հողի վրա, այլ պիտի գնար մի խեղճ ու խաւար երկիր։ Այս երկրի հոգիների փրկութեան համար էլ շատ էր մտածում կրօնական այդ մեծ ժողովը, ուստի այնտեղ տպարան տանելը եւ նրա միջոցով հերետիկոսութիւն տարածելը շատ վտանգաւոր մի հանգամանք էր բարեպաշտ ֆանատիկոսութեան տեսակէտից։ Յովհաննէս վարդապետը չը յուսահատվեց այն արգելքներից եւ հակառակութիւններից, որոնք գործադրվում էին նրա ձեռնարկութիւնը խափանելու համար։ Ամեն տեսակ վիշտ ու տառապանք կրելով, նա կարողացաւ իր սկսածի մի մասը գլուխ բերել Հռոմում, իսկ երբ արգելքները աւելի եւս սաստկացան, նա վերցրեց իր վարձած վարպետներին ու արդէն պատրաստ տառերը եւ տեղափոխվեց Լիվօրնօ քաղաքը, ուր այդ ժամանակ արդէն գոյութիւն ունէր հայ վաճառականների մի գաղթականութիւն։

Այստեղ, չը նայած որ Պրոպագանդան արդէն հայերին իր հսկողութեան տակ էր առել կաթօլիկ հայ հոգեւորականների միջոցով, պայմանները համեմատաբար նպաստաւոր էին, մանաւանդ որ հայ վաճառականները նիւթական օգնութիւն էին հասցնում վարդապետին։ Լիվօրնօի մէջ վերջացաւ գործը, որի համար Յովհաննէսը երեք տարի եւ երեք ամիս մաքառել ու տանջվել էր։ Իր տառերի նմուշը Ջուղայի առաջնորդին ցոյց տալու համար, նա 1643 թւին, 80 օրվայ ընթացքում, տպագրեց մի «Սաղմոս» (1050 օրինակ), որի յիշատակարանում հաշիւ տուեց իր կատարած գործերի մասին։ Այդտեղից իմանում ենք, որ նա պատրաստել էր տուել զանազան մեծութեան տառեր, բազմաթիւ տպարանական զարդեր, նոյն իսկ նօտաներ երգերի եւ շարականների համար։ Նկարագրելով իր կրած սաստիկ նեղութիւնները, նա ներողութիւն էր խնդրում առաջնորդից, որ չը կարողացաւ աւելին անել եւ իրան համեմատում էր մի մարդու հետ, որ մտնում է պատերազմ եւ արիւնով մի բան է ստանում։ Այնքան դժուար է եղել խլել անպաստ հանգամանքների եւ մանաւանդ Պրոպագանդայի բերանից այդ տպարանական հարստութիւնը։ Եւ դա ճիշդ որ հարստութիւն էր. Յովհաննէս վարդապետը համարեա մի նոր դարագլուխ է բաց անում հայ տպագրութեան արուեստի մէջ, այնքան նա կարողանում է գեղեցիկ եւ վայելուչ ձեւ տալ հայերէն տառերին, բազմատեսակութիւն մտցնել նրանց մէջ։ Չը գիտենք, այդ վերանորոգութիւնը ամբողջապէս վարդապետի գեղագիտական զարգացման արդիւնք է թէ նա Ջուղայից բերել էր նկարներ եւ նմուշներ։ Յամենայն դէպս, վարդապետը հայ տպարանի երախտաւորներից մէկն է։

Վերջացնելով գործը Իտալիայում, Յովհաննէս վարդապետը ուղարկում է տպարանը Ջուղա եւ ինքն էլ վերադառնում է այնտեղ՝ տարիների փորձով հմտութիւն ձեռք բերած։ Բայց տանը նրան սպասում էր հիասթափութիւն. Խաչատուր Կեսարացին վախճանվել էր եւ Ամենափրկչեան վանքում արդէն կային մարդիկ, որոնք աւելորդ էին համարում տպագրական գործը։ Վարդապետը ստիպված է լինում Ջուղայում էլ մաքառել, այս անգամ հայրենի ագիտութեան դէմ եւ սկսում է տպագրութիւններ, թէեւ առանձին աջողութիւն չէ

րել ներելու համար այն լռութիւնը, որը պահպանում են Բագուի արդիւնաբերողները միւս գործաւորների վերաբերմամբ։ Ժամանակ է, վերջապէս, գիտակցութեամբ վերաբերվել մի շարք կենսական այրող խնդիրների եւ ոչ թէ ոչխարի նման մասնակցել միահամուռ ծափահարութեանը՝ որ եւ է օգտակար ծրագիր առաջարկելիս։

Ռ. Յովհանջանեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, յուլիսի 26-ին

Անցեալ տարի Թիֆլիսում հրատարակվեց «Իգնատիոս Լօյօլա» անունով գրքոյկը, որի առաջին երեսի վրա ընթերցողը կարդում է՝ «կազմեց Լեւոն Մ.—Ադ.», իսկ վերջին երեսի վրա—«Թիֆլիսի հայոց Հրատարակչական ընկերութիւնից մերժված»։ Այս ծանօթութիւնն աննպատակ չէր. նախ Պարիզում հրատարակվող «Համալսարան» մեծագոչ անունով ամսագիրը եւ ապա Գիւտ աւագ քահանայ Աղանեանցի «Լուման» սկսեցին բացատրել այդ մերժման պատճառը։ «Համալսարանն» այնքան թեթեւամիտ գտնվեց, որ կարծեց թէ «անձնականութիւնը մատ ունեցած է առոր մէջ», իսկ «Լումայի» մէջ աստուածաբան Արշակ Տէր-Միքէլեան բարեհաճեց անուանել մերժողներին «բացասական կեանքի պահպանողականներ» (ի հարկէ, Հայաստանեայց բարեպաշտ տիրացուների տեսակէտից)։

Այս առիթով ես, իբրեւ խմբագրական մասնաժողովի անդամ, որ մէկն եմ եղել Լօյօլայի այդ կենսագրութեան մասին զեկուցում տուողներից, պարտք եմ համարում մի բացատրութիւն տալ, մանաւանդ որ դրանով յոյս ունեմ մի թեթեւ նմուշ ներկայացնել մեր գրական բարքերից։

Մի բաժակ ջրի մէջ այսպիսի փոթորիկ բարձրացնող պ. «կազմողը» եթէ հարկաւոր է համարել յայտարարել, որ իր աշխատութիւնը մերժված է ընկերութիւնից, պարտաւոր էր աւելացնել եւ այն, որ այդ գործը նա ինքնաբերաբար չէ կատարել, այլ նոյն Հրատարակչական ընկերութեան յանձնարարութեամբ։ Այս հանգամանքը, բացի այն, որ իրողութեան մի ճիշդ պատկերը կը լինէր, ընկերութեան համար այն յարմարութիւնն էլ կունենար, որ «Համալսարանը» չէր ասի, թէ ինչ որ անձնականութիւն է եղել կանգնած կազմողի եւ խմբագրական մասնաժողովի մէջ։ Լեւոն Մ.-Ադ. այդ չէ արել, երեւի ցոյց տալու համար թէ ինքն այնքան էլ միամիտ չէ։

Երկրորդ պարտաւորութիւնը, որ ծանրացած էր «կազմողի» վրա, այն էր, որ անպատճառ պէտք էր ցոյց տալ, թէ ինչ աղբիւրներից է կազմված Լօյօլայի կենսագրութիւնը։ Այդպէս անում են ամեն տեղ, բայց այդպէս պէտք է անել մանաւանդ մեզանում, քանի որ մենք միշտ կարող ենք ունենալ Արշակ Տէր-Միքէլեանի պէս քննադատներ։ Եթէ «կազմողը» ցոյց տուած լինէր աղբիւրը, այն ժամանակ—գուցէ—Հայաստանեայց աստուածաբանը կը գտնէր այդ աղբիւրը, կը համեմատէր պ. Մ.—Ադ.-ի գործի հետ, կը տեսնէր, որ հայերէն Լօյօլան մի պարզ թարգմանութիւն է, բաւական կրճատված եւ աղճատված թարգմանութիւն ռուսերէնից (А. Быковъ, «Игнатій Лойола», հրատարակութիւն Պավլենկովի), համեմատ պ. կազմողի հայհոյանքներով։ Դրանից յետոյ—ով գիտէ—գուցէ Արշակ Տէր-Միքէլեան հասկանար էլ, թէ ինչու խմբագրական մասնաժողովը մերժեց այդ աշխատութիւնը։

Ասում եմ՝ գուցէ հասկանար, որովհետեւ Հայաստանեայց տիրացուներին յատուկ է մեծ մեծ վճիռներ կարդալ, առանց կարդալու, ստուգելու։ Տգիտութեանը յատուկ է անձնապաստանութիւնը։ Այդ տգիտութիւնն է պատճառ, որ աստուածաբանը ապլոմբով յայտարարում է, թէ «հայերէն ոչինչ չունենք եզուիտութեան մասին գրված», մինչդեռ Միքայէլ Նալբանդեանդեռ 1857 թւին է տուել Լօյօլայի եւ եզուիտական կարգի մանրամասն պատմութիւնը «Թափառական Հրէայ» վէպի թարգմանութեան սկզբում (88 մեծադիր երես, մանր տառերով)։ Նալբանդեանի աշխատութիւնից մի երկու տեղ թեթեւ քաղուածքներ է արել եւ պ. Մ.—Ադ., որ այժմ, ի հարկէ, ծիծաղում է իր տգէտ քննադատի այն վճռի վրա, թէ Լօյօլայի կենսագրութիւնը մի ահագին ու անակնկալ նորութիւն է։ Հայկական տիրացուների լօգիկայի մի գոհարն էլ այն է, որ պ. Տէր-Միքէլեան վրդովվում է, թէ ինչու պ. Մ.—Ադ. երբեմն «յիսուսեան» բառն էլ է գործ դնում. պէտք է, ասում է, միշտ գործածել «եզուիտ» անունը, կարծես այս բառը «յիսուսեան» չէ նշանակում։

Ահա ինչպիսի մարդիկ են խօսում Հրատարակչական ընկերութեան դէմ, ահա ինչ պատրաստութեամբ եւ ինչ բարեխղճութեամբ են մեզանում քննադատողի դեր յանձն առնում։

Արշակ Տէր-Միքէլեանի հարազատ կտորն է Ն. Քարամեան, որ «Լումայի» նոյն գրքում նոյնպէս պարտք է համարել Հրատարակչական ընկերութեան դէմ քար գցել։ Այս պարոնի գրական բարեխղճութիւնը հօ վաղուց արդէն հռչակված է մեզանում։ Բայց ահա մի նոր նըմուշ եւս։ «Մշակի» մէջ էլ յիշատակված էր մի գրքոյկ, որի ճակատին գրված էր թէ «յօգուտ» մի մասը յատկացրած է երկրաշարժից վնասվածներին։ «Յօգուտ» բառը Ն. Քարամեանին առիթ է տալիս ասելու. «Ահա մի գործ, որ կը պսակվէր արժանապէս, եթէ հրատարակված լինէր հայերէն գրքերի հրատարակութեան ընկերութեան ձեռքով»։ Այսինքն թէ Հրատարակչական ընկերութեան մէջ հայերէն իմացողներ չը կան։ Ես միայն այսքանը կասեմ. եթէ երեւելի եւ հռչակված հայագէտ Քարամեան ներկայացնէր ընկերութեան իր «Հայերը Բիւզանդիայում» կօմպիլեացիան, որ տպված է «Լումայի» նոյն գրքում, խմբագրական մասնաժողովը, առանց տատանվելու, կը մերժէր այդ գործը, պատճառ բերելով, որ պ. Քարամեան հայերէն չը գիտէ։ Ապացոյցի համար վերցնում եմ պատահաբար երկու երես այդ աշխատութիւնից (133—134)։ № 1. «Մէկ կուսակցութիւնը գահավէժ Վահան կաթողիկոսի եւ յոյնաց հետ հոգեւոր միութիւն պահելու կողմն էր—դա կայսեր նպաստաւոր կուսակցութիւնն էր—միւսը կրքոտ թշնամի կուսակցութիւնը, կամենում էր յառել բիւզանդական եկեղեցու բաժանման վիճակի մէջ»։ № 2. «Մի կողմից մենք տեսնում ենք, որ սասունցիք, նոյն իսկ կայսերական բանակի համնելու գիշերը, փորձ են անում արգելելու նրանց (բանակի—այսպիսի համաձայնութեան համար չորրորդ դասարանի աշակերտը 1 է ստանում) մուտքը հայոց հողը, միւս կողմից տեսնում ենք հայոց արքայից արքային եւ աւագակոյտն, որ (?) կայսեր վերջնական խաղաղութեան առաջարկներ է (?) անում, որին (?) կցված է լինում Վահան գահավէժ կաթողիկոսի նամակը, որովհետեւ նա դեռ ազդեցիկ էր շատ, Վահանն երեւի միջնորդում էր Յովհանի առաջ յօգուտ իր ազգի»։ № 3. «Շատ հաւանական է, որ այս թանգագին օժանդակութիւնը ստանալու ցանկութիւնը, որովհետեւ հայ զօրքերը քրիստոնեայ Արեւելքի ամենից լաւագոյններն էին համարվում, մեծ նշանակութիւն ունէր Զմշկիկի դէպի հարաւ արշաւանքի այս ընթացքի փոփոխութեան մէջ, չը նայելով որ դրանով հեռանում էր նա դէպի արեւելք»։

Այսպիսի հայերէն, այսպիսի քերականութիւն, բայց որքան քափ ու փրփուր։ Ի՞նչ կը լինէր, պարոններ, ձեր ճարը, եթէ մի քիչ շնորհք եւ ընդունակութիւն ունենայիք...

Լէօ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Рус. Вѣд.»-ի խմբագրութիւնը շարունակում է ստանալ նուիրատուութիւններ ի յիշատակ Զանշեանի հիմնվելիք ժողովրդական գրադարանի համար։ Այդ նուիրատուութիւնների մէջ աչքի է ընկնում 100 ր. Վ. Մ. Ս—ից «պսակի փոխանակ»։

—

Երէկ, յուլիսի 25-ին, Թիֆլիսի բուսաբանական այգում տեղի ունեցաւ բանուորների դըպրոցի շէնքի օծումը։ Այդ դպրոցում բանուորները, որոնք ներկայումս աշխատում են բուսաբանական այգում, պէտք է լսեն կանօնաւոր բացատրութիւններ այն գործողութիւնների վերաբերութեամբ, որ նրանք կատարում են այգում։ Դպրոցական շէնքի օծմանը ներկայ էին գիւղատնտեսութեան տեսուչ Վ. Գէեվսկի եւ ուրիշ մասնագէտներ։

—

Ի նկատ առնելով այն դրական հետեւանքները, որոնք ստացվել են լուսաբուժութեան (ֆօտօտերապիայի) մի շարք փորձերից յետոյ Կօպենհագենի պրօֆէսոր Ֆինզենի եղանակով Պետերբուրգում, բարօնեա Վիլիէի հիւանդանոցում, որ միակն է ամբողջ Ռուսաստանում, ուր գործ է դրվում Ֆինզենի բժշկութիւնը, այս տարվայ աշնանից կը կազմակերպվի բոլորովին ինքնուրոյն բաժանմունք՝ լոյսի միջոցով բժշկելու lupus կոչված հիւանդութիւնը, կաշու տուբերկուլեօզը, քաղցկեղի սկզբնական ափերը (canzeroma) եւ այլն։ Նոր լուսաբուժական բաժանմունքը պէտք է գտնվի կլինիկական-բժշկական ակադեմիայի պրօֆէսոր Վելեամինովի անմիջական հսկողութեան տակ։

—

«С.-Пет. Вѣд.» լրագրի հաղորդելով, ծովային մինիստրութիւնը, Կասպից ծովի նաւատորմը զօրեղացնելու համար, փոխադրում է Բալտիկ ծովից Կասպից ծովը «Зоркій» պատերազմական շոգենաւը։

—

Յունվար ամսից մտադրութիւն կայ Պետերբուրգում հրատարակել ռուս-պարսկերէն մի շաբաթաթերթ, որի նպատակն է լինելու նըպաստել Ռուսաստանի եւ Պարսկաստանի առեւտրական յարաբերութիւնների զարգացմանը։ Շաբաթաթերթի խմբագրութիւնը ունենալու է գլխաւոր բաժանմունք Թէհրանում։

—

«Сарат. Вѣд.»-ի ասելով, սպիտակ նաւթի գինը ընկել է չինական դէպքերի պատճառով։ Բագուից մեծ քանակութեամբ նաւթ էր արտահանվում դէպի Չինաստան։ Այժմ այդ նաւթը մնալու է Ռուսաստանում եւ ծախվելու է ներքին վաճառանոցներում։ Դրանից է առաջացել նաւթի գնի անկումը։ Սպասվում է եւ նաւթային վառելիքի էժանացում։

—

Չինաստան գնացող բժիշկներին նշանակված է ամսական 350—500 րուբլի ռոճիկ։ Բացի դրանից նրանք կը ստանան միանուագ 500 ր., որպէս ճանապարհածախս։

—

Օդեսայի «Вѣдомости Градоначальства» պաշտօնական լրագրի մէջ տպագրված է հետեւեալը. «Օդեսայում յուլիսի 16-ին եւ 17-ին տեղի ունեցած փողոցային անկարգութիւնների ժամանակ ձերբակալված են 1,041 մարդ։ Բոլոր ձերբակալվածները ուղարկված են բանտ՝ նրանց անձնաւորութիւնների մասին ճիշդ տեղեկութիւններ իմանալու համար. եւ ապա, քաղաքապետի որոշման համաձայն, նրանք, որոնք օդեսացի չեն, կուղարկվեն հէնց առաջին գնացքով այն տեղերը, ուր նրանք համարվում են հաստատ բնակիչներ»։

—

Գիտութիւնների ակադեմիայի փոխ-նախագահ նշանակված է ակադեմիկոս Պ. Վ. Նիկիտին, որ նշանաւոր յունագէտ է եւ ունի բազմաթիւ աշխատութիւններ Յունաստանի պատմութեան եւ գրականութեան վերաբերմամբ։

—

ՄԱՆԳԼԻՍԻՑ մեզ գրում են յուլիսի 23-ից. «Այսօր, պատարագից յետոյ, բազմաթիւ հասարակութեան ներկայութեամբ կատարվեց Գրիգոր Զանշեանի համար հոգեհանգիստ»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՉԻՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

Տօկիօյից ստացված տեղեկութիւններին նայելով՝ Պեկինի դեսպանատները այրված են։ Եապօնիայում ամենեւին հաւատ չեն ընծայում չինական փոխարքաների յայտարարութիւններին, որովհետեւ եապօնական հիւպատոսներից ստացված են զեկուցումներ, թէ Պեկինից հրամայված է փոխարքաներին, որ նրանք ամեն կերպ աշխատեն հանգստացնել պետութիւնների ներկայացուցիչներին եւ ցոյց տան իրերի դրութիւնը ոչ այնպէս, որպէս է յիրաւի։ Եապօնական հիւպատոսները բերում են եւ մի քանի ապացոյցներ։ Նանկինի եւ

ունենում։ Յայտնի է հաստատապէս, որ նա 1647 թւին հրատարակեց «Պարզատումար Ագարիայի» անունով գիրքը. կայ վկայութիւն, թէ նա ուրիշ գրքեր էլ տպագրեց (օրինակ, ինչ-որ «Լիակատար Պատմութիւն»), մինչեւ իսկ սկսեց Աստուածաշունչի տպագրութիւնն էլ, որը, սակայն, հարկադրված եղաւ կիսատ թողնել *)։ Խաչատուր Կեսարացու մահից յետոյ հինգ տարի Ջուղան մնաց առանց առաջնորդի եւ կառավարվում էր նրա աշակերտ Դաւթի ձեռքով։ Այդ ժամանակ Յովհաննէս վարդապետի դէմ հակառակութիւնը այնքան սաստկանում է (գուցէ կուսածաղիկը առաջնորդական աթոռն էր), որ նա հարկադրված է լինում գնալ Էջմիածին, ուր նրան եպիսկոպոս են ձեռնադրում եւ ուղարկում Հին Ջուղա։ Այստեղ հմուտ տպագրիչը իր ժողովրդի իրաւունքները պաշտպանելիս սպանվեց. Ջուղայի տպարանը առժամանակ փակված մնաց։

Յովհաննէս վարդապետից առաջ Եւրոպա էր գնացել եւ հայերէն տպագրութեան համար աշխատում էր մի ուրիշ Յովհաննէս, Անկիւրացի։ Սրան էր անցել, ինչպէս ասացինք, Սրապիոն կաթողիկոսի կտակը Գրիգոր Կեսարացու միջոցով։

Յովհաննէս Անկիւրացին նոյնպէս հայ տպարանի համար չարչարվածներից էր։ Եւ նրա չարչարանքը աւելի երկարատեւ էր—ամբողջ վեց տարի, թէեւ նա, ինչպէս երեւում է, ջուղայեցու պէս խիստ ընդհարումներ չէ ունեցել կաթօլիկ կղերի հետ։ Ընդհակառակն, իմանալով իտալերէն լեզուն, նա այնքան մօտիկ յարաբերութիւններ ունէր օտարազգիների հետ, որ նոյն իսկ նրա անունը դարձրել էին Ջօվաննի Մուլինօ։ Իսկ Պրօպագանդան ոչ միայն չէր հալածում նրան, այլ նոյն իսկ յանձնարարութիւններ էր տալիս նրան։ Այսպէս է վկայում այն «Խորհրդատետրը», որ հայերէն ու լատիներէն լեզուներով հրատարակեց Պրօպագանդայի տպարանը 1642-ին։ Այդ գրքի մէջ Յովհաննէս Անկիւրացին վաւերացրել է հայերէնի եւ լատիներէնի համեմատական ճշդութիւնը, այսինքն կատարել է մի պաշտօն, որ ենթադրել է տալիս թէ նա Հռոմում կարեւոր դիրք ունեցող մի անձն էր։ Բայց այդ բոլոր յարմարութիւնները չազատեցին նրան անախորժութիւններից ու տանջանքներից, երբ հարկաւոր էր կատարել Սրապիոն կաթողիկոսի կտակը։ Միայն 1642-ին, գտնելով Վենետիկում երկու բարեսէր օտարազգիներ, Անկիւրացին նրանց հաշւով կարողացաւ տպագրել «Սաղմոս», իսկ հետեւեալ տարին—Ներսէս Շնորհալու «Յիսուս Որդի» անունով նշանաւոր աշխատութիւնը։ Սա հայ մատենագիրների առանձին հրատարակութեան առաջին փորձն էր։ Անկիւրացին միտք է ունեցել եւ Աստուածաշունչ տպագրել եւ, ինչպէս երեւում է, ուզում էր տպարան հիմնել Կ. Պօլսում։ Բայց այդ երկու տպագրութիւններով էլ վերջանում է նրա գործունէութիւնը եւ յայտնի չէ թէ ինչ եղաւ նա յետոյ։

VI

Հայ տպագրիչները յանձն են առնում ամեն տեսակ զրկանքներ, չարչարվում են օտարութեան մէջ, բայց նրանց տպագրածները միայն եկեղեցական գրքեր են։ Կարծես, տպարանի հետ կապված է այն հասկացողութիւնը թէ դա մի գործարան է, որ պիտի արտադրէ Սաղմոս ու Ժամագիրք։ Ժամանակակից գրագէտ հայը հեռու է նրանից եւ մամուլի տակ չեն մտնում նրա ինքնուրոյն կամ թարգմանական աշխատութիւնները։ Եւ սակայն չենք կարող ասել թէ XVII դարը իր նախորդի հարազատ շարունակութիւնն է։ Այժմ այլ եւս այն համատարած սեւ անապատը չէ, այժմ մօնղօլական սարանների թողած խաւարում երեւում են վառ ճրագներ եւ Հայաստանը կարող է ասել որ թէեւ ինքը աւերակ է, բայց գոնէ գրագէտ երկիր է։

Մենք քայլ առ քայլ հետեւեցինք այն մտաւոր գործունէութեան, որ կեանք առաւ ընդհանուր վայրենացման եւ ապականութեան օրերում։ Այդ գործունէութեան առաջին կայանն էր Սիւնեաց դպրոցը, որ, ինչպէս գիտենք, կատարեց երկու գործ—վերանորոգեց գրագիտութիւնը եւ փոքր ի շատէ բարեկարգեց հոգեւորականութիւնը։ Այնուհետեւ այդ դպրոցի առաջադիմութեան երկրորդ աստիճանը մենք տեսնում ենք Ջուղայում. այստեղ արդէն հասարակ գրագիտութիւն չէ, որ դժուար դրութեան մէջ է ընկնում, երբ հարց է լինում թէ ինչ բան է «վարեմ» բառը, այստեղ արդէն Մելիքսէթ վարդապետի ուսումնասիրած քերականութիւնն ու փիլիսոփայութիւնը ունեն այնպիսի ներկայացուցիչ, որպիսին է Սիմէօն վարդապետը։ Սիւնեցիները առաջացնում են սկսված գործը։ Մովսէս կաթողիկոսը Սիւնեաց դպրոցի մարդ է, նրա աշակերտներից Խաչատուր Կեսարացին Ջուղայի «համալսարանն» է հիմնում, իսկ Փիլիպոսը, Մովսէսից յետոյ կաթողիկոս դառնալով, 1640-ին բաց է անում մի մեծ դպրոց Էջմիածնում։

Այս կրթական շարժումը, այնու ամենայնիւ, համարեա ոչինչ ազդեցութիւն չէ անում տըպագրութեան վրա մինչեւ XVII դարի կէսը։ Մամուլը նոր, ժամանակակից գրականութեան գործիք չէ. շարունակվում է դեռ հին դրութիւնը, այսինքն լոյս են հանվում անցեալից մնացած հատ ու կտոր, ամենագործածական գրքեր, որոնք աւելի եկեղեցուն են հարկաւոր։ Եւ չէ կարելի ասել թէ ժամանակակից հեղինակութիւն բոլորովին չը կայ։ Օրինակ, հէնց նոյն հռչակված Սիմէօն վարդապետ Ջուղայեցին գրել է մի քերականութիւն. դա դասագիրք էր դպրոցներում, գործ էր ածվում, երեւի, շատ տեղ, որովհետեւ համարեա առաջին հայերէն քերականութիւնն էր, բայց եւ այնպէս, տպագրվեց միայն 1725 թւին։ Եւ ահա այսպէս, տպագրութիւնը հայերի մէջ սկզբից եւ եթ ընդունում է միակողմանի, նեղ, մասնաւոր ուղղութիւն։

Եւ եթէ այսպիսի միակողմանիութեան մէջ էլ հայ տպագրութիւնը չը քարացաւ, դրա պատճառը կաթօլիկ քարոզիչներն էին։ Որքան էլ այդ կրօնաւորները աւերութիւն եւ հակառակութիւն էին մտցնում ազգի մէջ, անուրանալի է եւ այն, որ նրանց արշաւանքը այսպէս թէ այնպէս առաջացնում էր շարժում։ Հայերը ստիպված էին մաքառել, տեսնում էին իրանց անպատրաստականութիւնը, լցվում էին հակառակորդների նման լինելու, նրանց զէնքերով մրցելու եւ դիմադրելու ձգտումներով։ Եւ կաթօլիկ քարոզիչները շատ յաճախ հանդիսանում էին հայ հոգեւորականների համար ոչ միայն իբրեւ հակառակ կողմ, թշնամի, այլ եւ իբրեւ ուսուցիչ։

(Կը շարունակվի)

*) «Ազդարար» շաբաթաթերթ, Կալկաթա, 1845, № 2 և 4։

Չիժինի փոխարքաններն ամեն օր գրագրութիւն ունեն Պեկինի հետ. այնտեղից նրանք հրամաններ են ստանում եւ ճշդութեամբ կատարում են այդ հրամանները։ Օրինակ՝ Պեկինից ստացված հրամանագրութեան համաձայն, Նանկինի փոխարքան ուղարկեց Պեկին չորս ստուար զօրաբաժիններ եւ ահագին քանակութեամբ ռազմամթերք։ Նանկինում նախապատրաստութիւններ են տեսնվում իբր թէ բռունցքամարտներին ճնշելու համար։ Նոյնը տեղի էր ունենում եւ Կանտոնում, տեղի ունի եւ այժմ Լի-Խունգ-Չանգի գնալուց յետոյ։ Մի խօսքով, փոխարքաները սերտ կապ են պահպանում իրար մէջ եւ նրանց յայտնի է ամեն ինչ, սակայն նրանք թագցնում են իսկութիւնը եւ օտարազգի դեսպանների դժբաղդ վախճանը։

«Hamb. Nachr.» համոզված է, որ բռունցքամարտների ապստամբութիւնը Չինաստանում առաջ է եկել Անգլիայի դրդմամբ։ «Պէտք է յիշել—ասում է լրագիրը—որ ապստամբութիւնը սահմանափակվում է հիւսիսային Չինաստանում, մի երկրում, որ աւելի կամ պակաս չափով գտնվում է Ռուսաստանի ազդեցութեան տակ։ Ապստամբութեան կազմակերպած նոր կառավարութիւնն արդէն պատերազմ է մղում Ռուսաստանի դէմ, մինչդեռ անգլիական կառավարութիւնը, որ հէնց սկզբից արգելք էր դառնում պետութիւններին միջոցներ ձեռք առնելու բռունցքամարտների դէմ, դեռ մինչեւ հիմա էլ զարմանալի հանգստութեամբ է նայում ապստամբութեան վրա. կարծես նա բոլորովին համոզված է, որ նրա ազդեցութեան շրջանում գտնվող նահանգները խաղաղ կը մնան։ Պատմութիւնից յայտնի է, որ Անգլիան միջազգային բարդութիւնների ժամանակ միշտ գիտէ կամ խանգարել գործերի խաղաղ ընթացքը կամ, ի նպաստ իր քաղաքական շահերի, գրգռել կամ շահագործել ապստամբութիւնը (Բօլգարիա, Հայաստան, Կրետէ եւ այլն), Ուստի դժուար չէ ենթադրել, որ եթէ Անգլիան չէ էլ գրգռել բռունցքամարտներին ապստամբելու, գէթ նա օգուտ է քաղել այդ ապստամբութիւնից խորտակելու մի այնպիսի կառավարութիւն, որ ենթարկված էր ռուսների ազդեցութեան, առանց նախօրօք հոգալու, թէ կը կարողանայ ինքը ճնշել ապստամբներին, եթէ նրանք իրանց զէնքը դարձնեն նաեւ իրան՝ Անգլիայի դէմ։ Այսպիսի քաղաքականութիւն համարձակ կարելի է սպասել Սօլիսբիւրիի եւ Չէմբէրլէնի մինիստրութիւնից»։

«Daily Mail»-ին գրում են, թէ Շանգտունի նահանգապետ Իւանշիկայ ամբողջովին չէ հաղորդել հիւպատոսներին կայսերական յայտնի հրամանագիրը, որի մէջ յայտարարված էր, թէ չինական կառավարութիւնը պահպանում է դեսպանատները եւ հայթայթում է նրանց ուտելեղէն։ Իւանշիկայ թագցրել է հրամանագրի վերջաւորութիւնը, որ, ի դէպ է ասել, ուղղված էր Լի-Խունգ-Չանգին։ Հրամանագրի այդ վերջին մասում ասված էր.

«Ընդհանուրի կարծիքով, անխոհեմութիւն կը լինէր սպանել դեսպաններին, բայց նոյնչափ էլ անխոհեմութիւն է թողնել նրանց կենդանի կամ ուղարկել Տեանձին։ Ամենից լաւն է պահել նրանց իբրեւ պատանդ Պեկինում։ Ձեզ հրամայված է անմիջապէս ճանապարհ ընկնել դէպի Պեկին։ Դուք կը յարուցանէք ձեր դէմ կայսրի դժգոհութիւնը, եթէ մնաք հարաւում այն ժամանակ, երբ ձեր ներկայութիւնն այստեղ անհրաժեշտ է։ Դուք ընտրված էք Պեչիլիի փոխարքայ, որովհետեւ դուք՝ ձեր զինուորական փորձառութեամբ՝ աջողութեամբ կը տանէք կայսերական զօրքերն օտարազգիների դէմ, որոնք գտնվում են Պեչելիի նահանգում։ Նրա այժմեան փոխարքայ Իւնլուն անընդունակ է այդ անելու, որովհետեւ անփորձ է զինուորական գործերում»։

ՆԱՄԱԿ ՇՎԷՅՑԱՐԻԱՅԻՑ

Ժընեւ, յուլիսի 16-ին

Կովկասից մի քանի երիտասարդներ տեղեկութիւններ են խնդրում Ժընեւի համալսարանի ընդունելութեան պայմանների մասին։ Ենթադրելով որ այդ տեղեկութիւնները հետաքրքրել կարող են եւ ուրիշ շատերին, որոնք կուզենային այստեղի համալսարանը մտնել, խնդրում եմ «Մշակի» մի էջը չը խնայել այս նամակի տպագրութեան համար։

Նախ՝ ժամանակը։ Ամենայարմարն է Ժընեւ գալ, համալսարան մտնելու համար, մայիսին, կամ ամենաուշը՝ այժմ, յուլիսին։ Այդ այն պատճառով, որ ձմեռվայ սեմեստրը սկսվում է հոկտեմբերի 22-ին, եւ մայիսին կամ յուլիսին եկողը կարող կը լինի 5—6 ամսվայ ընթացքում այնքան պատրաստվել ֆրանսերէնից, որ միջոց ունենայ հետեւել դասախօսութիւններին։ Ապա թէ ոչ՝ այն անձիք, որոնք գալիս են սեպտեմբերին—եւ սովորաբար՝ այդ ժամանակ են գալիս—անկարող լինելով՝ ֆրանսերէնը չիմանալու պատճառով՝ դասախօսութիւնները հասկանալ, կորցնում են ամբողջ ձմեռվայ սեմեստրը, ուրեմն մօտ վեց ամիս։ Դա ժամանակի ապարդիւն վատնումն է։ Ձմեռվայ սեմեստրը պաշտօնապէս սկսվում է հոկտեմբերի 22-ին եւ վերջանում մարտի 22-ին։ Իսկ ամառվայ սեմեստրը սկսվում է ապրիլի 8-ին եւ վերջանում յուլիսի 8-ին։ Յուլիսի 8—15 նուիրվում են քննութիւններին, ինչպէս եւ հոկտեմբերի 15—22-ը։

Ընդունելութիւն։ Համալսարանում ընդունվում են երկու կարգի լսողներ՝ իսկական ուսանողներ եւ ազատ ունկնդիրներ։ Իսկական ուսանող գրվելու համար՝ պիտի ներկայացնել որ եւ է միջնակարգ դպրոցի աւարտման վկայական։ Օրինակ, Կովկասից եկողները՝ գիմնազիայի, րէալական դպրոցի, Ներսիսեան դպրոցի, ճեմարանի, վերջապէս, ուսուցչական ինստիտուտի եւ սեմինարիաների վկայականներով ազատօրէն ընդունվում են։ Թիւրքաց Հայաստանից եկողները ընդունվում են Սանասարեան դպրոցի կամ Կ. Պօլսի կենտրոնական վարժարանի վկայականներով։ Ուրիշ, աւելի պակասաւոր վկայականը ներկայացնվում է համալսարանի խորհրդին, որից եւ կախված է որոշում կայացնել՝ ընդունելու կամ չընդունելու մասին։ Սովորաբար խորհուրդը ամեն միջոց գործ է դնում դժուարութիւններ չը յարուցանել եւ ընդունել, եթէ որ եւ է հնարաւորութիւն կայ։

Իսկական ուսանող գրվելիս՝ պէտք է վճարել համալսարանին՝ 20 ֆրանկ, եւ բացի դրանից՝ մի ֆրանկ էլ ուսուցչական livret-ի համար։ Ինչ վերաբերում է դասախօսութիւններին՝ իւրաքանչիւր ժամն արժէ 5 ֆրանկ, ամբողջ սեմեստրի համար։ Օրինակ, եթէ ուսանողն ուզում է լսել շաբաթական 15 ժամ, պիտի վճարի 75 ֆրանկ։ Այդ վճարն ազատ իրաւունք է տալիս լսել ամբողջ մի սեմեստր։ Շաբաթական 15—20 ժամը կատարելապէս բաւական է, օրինակ, հասարակական գիտութիւնների կամ գրականութեան ֆակուլտէտի համար։ Մօտաւորապէս նոյնն է եւ միւս ֆակուլտէտներինը, չը հաշուած գործնական աշխատանքները լաբօրատօրիաներում։ Ասել է թէ՝ իւրաքանչիւր ուսանող, որ ուզում է լսել շաբաթական 15—20 ժամ, պիտի վճարէ տարեկան (երկու սեմեստրի համար) 150 կամ 200 ֆրանկ համալսարանին։—Քսան ֆրանկը, որ վճարվում է սկզբից ուսանող գրվելիս, ամբողջ կուրսի համար է, ուրիշ խօսքով մինչեւ աւարտելը։

Ազատ ունկնդիրը չէ վճարում ուսանողական 20 ֆրանկը։ Նա միայն պիտի վճարէ դասախօսութիւնների համար, նայած ժամերի թւին։ Բացի դրանից՝ ազատ ունկնդրից չէ պահանջվում ոչ մի վկայական, ոչ մի աւարտման թուղթ։ Ամեն ոք, որ 18 տարեկանից պակաս չէ, աղջիկ թէ տղայ, կատարեալ իրաւունք ունի ազատ ունկնդիր գրվելու եւ լսելու ինչ առարկայ ուզում է։ Նա միայն զրկված է քննութիւն բռնելու իրաւունքից։—Դա, եթէ կամենում էք, առաջին քայլն է դէպի ապագայ ազատ-համալսարանը, որի դռները բաց կը լինեն բոլորի առաջ անխտիր, եւ ուր մտնելու համար կարիք չի լինի ենթարկվելու այն հազար ու մի ձանձրալի ձեւականութիւններին, որոնք այժմ շատ երկիրներում չեն թոյլ տալիս երիտասարդութեան ազատօրէն օգտվելու համալսարաններից...

Ապրուստը։ Մի խնդիր, որ կարեւոր նշանակութիւն ունի ամեն մի օտարականի համար—դա, անշուշտ, թանգութեան եւ էժանութեան խնդիրն է։ Ապրուստը, առհասարակ, թանգ չէ Ժընեւում, համեմատելով, օրինակ, Պարիզի հետ, եւ այդ՝ շնորհիւ անթիւ պանսիոնների, որոնցով լի է այս գեղեցիկ քաղաքը, ինչպէս եւ ամբողջ Շվէյցարիան։ Մեծ մրցումը ստիպում է գներն իջեցնել։ Համեմատաբար աւելի թանգ է ամառը, այն էլ քաղաքի այն մասերում, որոնք այգեպատ են, որովհետեւ ամառն է, որ գալիս են օտարական ճանապարհորդներ մեծ թւով։ Աւելի էժան է, ի հարկէ, այն պանսիոններում, որտեղ սովորաբար ուսանողներ են ապրում—միջին թւով 100 ֆրանկ ամսական։ Հետեւաբար, եթէ մի ուսանող ունենայ ամսական մօտաւորապէս 120 ֆրանկ, կամ 40 րուբլի, նա կարող է համեստ կերպով ապրել Ժընեւում։ 50—60 րուբլի ունեցողը միջակ ապրուստ կունենայ։ Այդ գումարի մէջ, ի հարկէ, չը պէտք է հաշուել համալսարանի փողը եւ հագուստը,—ապա թէ ոչ եկողն ստիպված կը լինի չափից դուրս համեստ լինել եւ չափաւոր եւ միանգամայն հրաժարվել ուսանողական-ընկերական կեանքից, որ այնքան զարգացած է այստեղ, շնորհիւ կաֆէների, ուր երեկոները հաւաքվում են ուսանողական խմբերը, եւ ուր շատ անգամ նրանք իրանց ժողովներն են գումարում։

Ամսական 40 րուբլիով ուսանողը աւելի հեշտ կարող է ապրել, եթէ նա ընտրէ ապաստանի այն ձեւը՝ որ շատ տարածված է այստեղի ռուս գաղութի մէջ։ Ուսանողը կարող է վարձել մի կահաւորված սենեակ, առանց ճաշի. սենեակը Ժընեւում շատ էժան արժէ—20—25 ֆրանկ, նայած տեղին։ Ճաշ կարող է վերցնել «Ռուսաց ուսանողական ճաշարանում», ուր արժէ իւրաքանչիւր անգամ 60—70 սանտիմ, կամ՝ համարեա նոյն գնով «ժողովրդական ճաշարանում», եւ կամ, այսպէս կոչված «Չափաւորութեան ճաշարաններում», որոնք հիմնված են մի կողմից մատչելի ճաշ մատակարարելու չքաւորներին, եւ միւս կողմից՝ կռուելու խմիչքների գործածութեան դէմ, այնպէս որ այնտեղ գնացողը չէ կարող եւ չը պիտի խմէ ոչ գինի, ոչ գարեջուր...

Անհրաժեշտ է չեշտել ապրուստի ապահովութեան վրա ոչ միայն այն տեսակէտից, որ օտարութեան մէջ դա ամեն մի ուսանողի առողջ պարապմունքի եւ առողջութեան գլխաւոր պայմանն է, այլ եւ մի այլ տեսակէտից, որ շատ կարեւոր է մանաւանդ Ժընեւում։ Այստեղ մինչեւ այժմ հայերի մասին լաւ կարծիք ունեն. նրանց համարում են ճշդապահ, անընդունակ խաբելու եւ ապահով։ Մինչդեռ բօլգարների մասին, օրինակ, այնպիսի աննըպաստ կարծիք կայ, որ երբ մէկը գնում է պանսիոն վարձելու, իսկոյն հարցնում են թէ արդեօք բօլգար չէ՞։ Մի այդպիսի վիրաւորական կարծիք ամբողջ ազգի մասին հետեւանք է այն բանի, որ մի քանի բօլգար ուսանողներ իրանց վատ են պահել, խաբել են, չեն վճարել, դիմել են անազնիւ միջոցների։ Իսկ Ժընեւցին մի սովորութիւն ունի—մասնաւորը շտապով ընդհանրացնել եւ եզրակացութիւն դուրս բերել։ Նոյնը կարող է պատահել եւ հայերի վերաբերմամբ։ Բաւական է, որ մի քանի հայեր չը վճարեն, անազնիւ լինեն, եւ ահա իսկոյն կը սկսվի նոյնպիսի աննպաստ կարծիք եւ հայերի մասին։ Անցեալ տարի, երբ այստեղ մի հայ երիտասարդ ինքնասպանութիւն գործեց եւ մի քանի հարիւր ֆրանկի պարտք թողեց, այդ պարտքը դարձաւ անվերջ զրոյցների նիւթ մի քանի պանսիոններում, եւ եթէ հանգուցեալ երիտասարդի ազգականները այդ պարտքը չուղարկեն, երեւի յարձակումը կուղղվի ոչ միայն մեռածի յիշատակին, այլ եւ նրա հայրենակիցների դէմ։ Բացի դրանից եղել են «ազգայիններ», որոնք իրանց թոյլ են տուել խաբեբայութիւններ. եւ եթէ էլի մի քանի այդպիսի դէպքեր կրկնվեն, հաւատացէք, հայերի համար ունեցած վստահութիւնը շուտով կը չքանայ։

Ահա թէ ինչու բացարձակ ցանկալի է, որ հայ երիտասարդները, օրիորդները, որոնք գալիս են Շվէյցարիա, ունենան որոշ, թէեւ համեստ ապահովութիւն, որպէս զի մենք չը կորցնենք այն գնահատելի համակրութիւնը, որ տածում են դէպի հայերը այս հրաշալի երկրում։

Էլի երկու խօսք։ Համալսարանին կից գոյութիւն ունի մի յատուկ ընկերութիւն, որը ամեն մի օտարականի տալիս է ամեն տեսակ դիւրութիւններ, գլխաւորապէս պանսիոն գտնելու եւ ֆրանսերէն սովորելու համար։ Նորեկները կարող են կամ այդ ընկերութեան դիմել, կամ աւելի լաւ՝ դիմել այստեղի հայերին, որոնք, անկասկած, ջանք չեն խնայի իրանց հայրենակիցներին օգտակար լինելու համար։ Հայը, ինչպէս գիտէք, դուրսը նոյնքան սիրալիր է, որքան հայրենիքում անտարբեր։

Խ. Մալումեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Անգլիական լրագիրները հաղորդում են, թէ Միացեալ-Նահանգները հետեւեալ պայմաններն են առաջարկել Կուբայի ապստամբութեան պարագլուխներին՝ այդ կղզում հաստատվելիք ինքնավարութիւնը ճանաչելու եւ ընդունելու համար։ 1) Կուբա կղզին իրաւունք չունի հաղորդակցութիւն ունենալ օտար պետութիւնների հետ. այդ հաղորդակցութիւնը պիտի լինի միայն Միացեալ-Նահանգների միջոցով. 2) Կուբան իրաւունք չունի պատերազմ յայտնել որ եւ է պետութեան՝ առանց նախօրօք Միացեալ-Նահանգների համաձայնութիւնը ստանալու. 3) Միացեալ-Նահանգները veto-ի իրաւունք ունեն ամեն մի օրէնքի վերաբերութեամբ, որ կարող է աւելացնել Կուբայի պարտքը աւելի, քան այն չափը, որ կը դնէ դրա համար կղզու ապագայ սահմանադրութիւնը. 4) Միացեալ-Նահանգներին տրված կը լինեն խիստ որոշ իրաւունքներ հսկելու Կուբայի ֆինանսների վրա. եւ 5) Միացեալ-Նահանգները որոշեալ թւով տարիների ընթացքում կը պահեն բերդապահ զօրքեր Հաւաննայում եւ այլ ամենանշանաւոր կէտերում։

—«Րէյտերի գործակալութեան» հաղորդած տեղեկութիւններով Կ. Պօլսից՝ բանակցութիւնները Ֆրանսիայի, Ռուսաստանի եւ Թիւրքիայի մէջ առեւտրական նոր դաշնակցութիւնների մասին դադարեցրած են Թիւրք լիազօրների հետ ունեցած տարաձայնութիւնների պատճառով։ Ֆրանսիան յամառութեամբ հրաժարվում է տալ Թիւրքիային այն արտօնութիւնները, որոնցով նա օգտվում է Թիւրքիայում։ Բանակցութիւնները Ռուսաստանի հետ հանդիպում են նոյն արգելքներին։

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

24 յուլիսի

ՏԵԱՆՁԻՆ։ Յուլիսի 17-ին։ 2000 ռուսներ եւ եապօնացիներ հետախուզութիւն կատարեցին Պէյզանի ուղղութեամբ եւ տեսան, որ թշնամին խիստ ամրացրած դիրք է գրաւել։ Նուձեանում, որ 3 վերստ հեռու է Պէյձանից, եապօնացիները սկսեցին թնդանօթներ արձակել։ Թշնամու թնդանօթաձգութիւնը չէր պատասխանում. կարծում են, որ չինական առաջապահների թնդանօթները զետեղված են Պէյձեանում, ուր դիրքը շատ աւելի ամուր է, քան Նուձեանում։ Նուձեանում գտնվող թշնամու զօրքերի թիւը հասնում է 5000-ի։ Չինացիների հրացանաձգութեանը ճիշդ ուղղութիւն էր տուած, այնպէս որ երկրի մակերեւոյթի առանձնայատկութիւնները միայն խանգարեցին այն բանին, որ դաշնակիցները մեծ կորուստներ չունեցան։ Եապօնացիներից սպանվեցին 3 եւ վիրաւորվեցին 25 հոգի։ Արշաւանքի նախապատրաստութիւնները, ընդհանուր առմամբ, վերջացած են։ Եապօնական զօրքերը առաջացան դէպի Խսիկու։

ԲԵԼԳՐԱԴ։ Հրատարակված է հրաման, որով բազմաթիւ պարգեւներ են տրվում զօրքին եւ քաղաքացիական պաշտօնեաներին։ Բոլոր մինիստրները ստացան Միլօշ մեծի շքանշանը։ Հրատարակված է ներումն, որով պակասեցրած են շատ քաղաքական եւ այլ յանցաւորների պատիժները։ Բոլորովին ներումն են ստացել նախկին արդարական մինիստր Տաուշանօվիչ եւ խմբագիր Պրոտիչ, մի եւ նոյն ժամանակ հրամայած է անյապաղ արձակել նրանց։

ՇԱՆԳՀԱՅ։ Լի-Խունգ-Չանգի ինքնասպանութեան լուրը չէ հաստատվում։ Սէյմուր վերադարձաւ Նանկինից։ Մի օտարերկրացու վրա, որ նստած էր պատշգամբում, չինացիները երեք գնդակ արձակեցին։ Գնդակները ծակեցին այն գիրքը, որ նա կարդում էր։ Չինական զօրքերը օտարերկրացիներին բարեկամաբար վերաբերվող նահանգներից գնում են դէպի հիւսիս կայսերական ջրանցքով։

ՏԵԱՆՁԻՆ։ Յուլիսի 18-ին կայացած որոշումը դաշնակից զօրքերի ուղեւորութեան մասին 19-ին փոխվեց։ Ինչպէս հաղորդում են, ամերիկացիներն եւ եապօնացիները պնդում են, թէ հարկաւոր է սպասել, մինչեւ որ հասնեն օգնական զօրքերը. ռուսներն եւ ֆրանսիացիները միացել են այդ կարծիքին։ Գեզլի սաստիկ ցանկութիւն ունի առաջ գնալու, բայց նրա զօրաբաժինը փոքր է. նա բաղկացած է ընդամենը 3,000 մարդուց, ուստի եւ նա չէ կարող մենակ առաջ գնալ։

ՇԱՆԳՀԱՅ։ Խօւզմինիժենի գլխաւորը Պեկինում այնքան քաջալերել է օտարերկրացիներին հակառակ կուսակցութեանը, որ տաօտայ Շէն խնդրել է այսօր անգլիական հիւպատոսից պաշտպանութիւն, որ եւ խոստացված է նրան։

ՉԻԿԱԳՕ։ Երէկ անիշխանականները այստեղ ընդհարումն ունեցան ոստիկանների հետ։ Վերջինները համարձակ առաջ անցան եւ խիստ պատժեցին 25 հոգու։ Հինգ մարդ ձերբակալված են, ի միջի որոց եւ Չիկագօյում մի ժամանակ մահվան պատժի ենթարկված Պարսօնսի այրին։

25 յուլիսի

ԻՐԿՈՒՏՍԿ։ Եկաւ նոր նշանակված գեներալ-նահանգապետ Ա. Ի. Պանտելէեվ եւ այցելեց մայր-եկեղեցին, թեմակալ առաջնորդին եւ Զնամենսկի-կենտրեսկի վանքը։

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ։ Նաւապետ Տաուսէն «Իօրկտաուն» զինուորական նաւից, Չիֆուից, հեռագրում է յուլիսի 20-ին, թէ բրիտանական «Ֆեմ» նաւի ոչ-պաշտօնական տեղեկագրու-

Բեսսի, կիրակի առաւօտեան ժամի 3-ից մինչեւ 10½-ը, անցի ունէր կեր. Պէյեանի մօտ, որի ժամանակ գողացել զարդերից սպասքներն եւ փրփուրելիքն 1,200 մանէթ Զինողներն յետ նաեւ Պէյեանի.

Մոնկաթեա Բէժմէ Զիֆուից յուլիսի 24-ին ուղարկած հեռագրի մէջ հաղորդւած է ոչ պաշտօնական, բայց եւ այնպէս հաւատալու արժան տեղեկութիւն, թէ մօտ 16,000 մարդուց բաղկացած գնդերը զօրքերը յուլիսի 23-ի լուսաբացին յուրէ կեր. սկսեցին չինացիների հետ Պէյեանի մօտ:

Խմբագիր ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԽՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱԴԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ
(Ժամերը Պետերբուրգի հաշուով)
տարբերութիւնը 58 րոպէ

	№ 5 գնացք:	№ 3 գնացք:
Բաթումից գալիս է գալիս	ցեր. 4 ժ. 1 ր.	ցեր. 11 ժ. 29 ր.
Թիֆլիս է հասնում	առ. 8 » 53 »	եր. 5 » 34 »
Թիֆլիսից գալիս է գալիս	» 9 » 32 »	եր. 6 » 34 »
Բաքու է հասնում	» 9 » 1 »	առ. 7 » 14 »
	№ 6 գնացք:	№ 4 գնացք:
Բաքուից գալիս է գալիս	ցեր. 7 ժ. 50 ր.	եր. 7 ժ. 59 ր.
Թիֆլիս է հասնում	եր. 7 » 18 »	» 8 » 42 »
Թիֆլիսից գալիս է գալիս	» 7 » 18 »	» 10 » 05 »
Բաթում է հասնում	ցեր. 12 » 10 «	» 5 » 16 »
	արագ գնացք	
Թիֆլիսից գալիս է գալիս	ցեր. 11 ժ. 19 ր.	
Բաթում է հասնում	երեկ. 9 » 41 »	
Բաթումից գալիս է գալիս	ցեր. 11 » 18 »	
Թիֆլիս է հասնում	առաւ. 9 » 30 »	
Թիֆլիսից դէպի Կարս գալիս է գալիս	երեկ. 9 ժ. —	
Ալէքսանդրապոլ է հասնում	երեկ. 9 » 46 ր.	
Կարս է հասնում	» 12 » 56 »	
Կարսից գալիս է գալիս	» 3 » 29 »	
Ալէքսանդրապոլից գալիս է գալիս	» 8 » 35 »	
Թիֆլիս է հասնում	» 7 » 15 »	

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բ. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
ամեն օր, բացի կիրակի օրերից:
ԱՌԱՒՕՏԵՆԵՐԸ՝
Բ. Ա. Նաւասարդեանց—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հիւանդ.
Ն. Մ. Զիկօվանի—9—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հ.
Ի. Յ. Պրօտասեվիչ—12—1 ժ. ականջի, քթի, կոկորդի եւ կրծքի հ.
Զ. Ի. Բաբանասեանց—11—12 ժ. կանանց և երեխայոց հիւանդ.
Ա. Պ. Կարապետեանց—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ
Ի. Յ. Պրօտասեվիչ—6—7 ժ.
Բ. Ա. Նաւասարդեանց—7½—8 ժ.
Վճար 50 կ. չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:
Օ. Ց. Առվանիտակի—տանը. ծաղկահատ և բժշկական մարմնամարզ. դիմել 11—1 ժ.:
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ

Հ Ր Ա Ւ Է Ր

Հրեշտակապետաց եկեղեցու բարեպաշտ ծխականները երկրորդ անգամ հրաւիրվում են յիշեալ եկեղեցին ամսիս 30-ին, առաջիկայ կիրակի օրը, 12 ժամին, յիշեալ եկեղեցու համար նոր երէցփոխ ընտրելու:
Գործակալ ա. մ. եկ. հ. Թիֆլիսի՝
1—3 Զաքարիա քահ. Զարդեղեանց

Լոյս տեսաւ
ՀՈՍՀՈՍԻ ՉԵՌԱՏԵՏՐԸ
Պարոնեանի, բ. տպագր. (հեղինակի պատկերով)
ԳԻՆՆ Է 1 րուբլի:
Դիմել—Тифлисъ, контора Общества Изданія Армянскихъ книгъ (Лорисмеликовская № 11) կամ Tiflis (Russie) Société de la publication des livres arméniens. Ընկերութեան անդամ լինելու համար վճարում են տարեկան 6 րուբլի եւ ստանում 8 րուբլու գրքեր: Ընկերութեան գրասենեակում վաճառվում են ընկերութեան գրքերը: Յանկացողներին ձրի ուղարկվում է գրացուցակ: 4—4

ՋԻՒԱՆԻԻ ՔՆԱՐԻ

առիթով չարունակ ստացվող գանգատները ստիպում են յայտնել յարգելի բաժանորդներին, որ մինչեւ 1899 թ. օգոստոսի 3-ը Կենտրոնական գրավաճառանոցում ստացված բաժանորդագրութեան դրամները եւ բաժանորդների հասցէները յանձնված են պ. Ջիւանիին, իսկ այնուհետեւ ստացվածները՝ տպարանատէր Կոստանդին Յովհաննիսեան Մարտիրոսեանցին, որի տպարանում կենտրոնացած է բաժանորդագրութիւնը, ուստի խոնարհաբար խնդրում ենք այս առիթով գրութիւններն ուղղել կամ հեղինակ հրատարակչին եւ կամ պ. Կ. Մարտիրոսեանցին ԵՒ ՈՉ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑԻՆ, որն այդ հրատարակութեան հետ ոչ մի առնչութիւն չունի:
Կենտրոնական գրավաճառանոց
(ո) 2—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Հինգշաբթի, 1900 թւի յուլիսի 27-ին, պ.պ. անդամների, կանդիդատների եւ նրանց ընտանիքների համար՝ ռուս դերասանների մի խումբ կը ներկայացնէ

ԱՄՈՒՍԻՆԸ ՈՐՍՈՐԴՈՒԹԻՒՆ Է ԱՆՈՒՄ
Ֆարսը, երեք գործ. թարգ. Ֆրանսերէնից:
Տեղերի գինը 30 կ.—1 ր.
Սկիզբն է երեկոյեան 8½ ժամին
Ներկայացումից յետոյ լինելու են պարեր: 1—2

Յայտնվում է ի գիտութիւն յարգելի հայ թարգմանիչների, որ արդէն թարգմանվում են Դոստոեվսկու «Униженные и Оскорбленные» եւ «Преступленіе и Наказаніе» վէպերը: Ս. Գրիգորեանց
(չ. ուրբ.) 1—2

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿԻՑ

Շուտով լոյս կը տեսնի Ախալքալաքի աղէտը մի քանի պատկերներով, Ախալքալաքի աւերումը 23 ֆօտոտիպ պատկերներով, երկարութիւնը 24 վերշօկ, լայնութիւնը 16 վերշօկ: Պատկերների վերնագրերը լինելու են երեք լեզուներով—ռուսերէն, ֆրանսերէն եւ հայերէն: Խնդրում ենք պարոններին օգնութիւն հասցնել տպագրութեան ծախսերին: Այն բաժանորդները, որոնք 5—10 օրինակ կը գրվեն, կստանան նուէր մէկ օրինակ գիրք եւ մէկ օրինակ պատկերից:
Ընդունվում է բաժանորդագրութիւնը մինչեւ լոյս տեսնելը 1 րուբլի ճանապարհածախսով. գիրքը եւ պատկերը լոյս տեսնելուց յետոյ կարժենան 2 ր.: Հասցէն՝ Тифлисъ А. Аваковъ

Ուղարկվեց բաժանորդներին
«ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՆՑԵԱԼԷՆ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅԷՆ»
I մաս
Կիլիկիայի քարտէզով, Զէյթունի յատակագծով, Զէյթունի տեսարանով եւ զէյթունցի կորիճի պատկերով:
Գինը 1 ր. 50 կ. կամ 3 ֆրանկ 75 ս.
Դիմել Ռուսաստանից՝ Тифлисъ. Центральная книжная торговля, իսկ արտասահմանից՝ Mechitharisten—Buchdruckerei, Wien, VII/2, Mechitharistengasse 4. 3—10

Въ непродолжительномъ времени поступятъ въ продажу новыя книги, соч. И. Я. Бронъ-фонъ-Бреннеръ
1] Курсъ коммерческой ариѳметики, 2-е изданіе.
2] Самоучитель двойной бухгалтеріи и
3] Руководство по составленію отчетовъ.
Въ виду большихъ требованій и ограниченнаго количества экземпляровъ, принимается заранѣе, до выхода, подписка у автора. Тифлисъ. Михайловская, 71. 3 - 20

Պետերբուրգի բժշկական վարչութեան թոյլտուութեամբ: Մեծ արկղիկը 5 րուբլի, փոքրը—3 ր. և 1 ր. 50 կ.:

ՆՈՐ ՄԻՋՈՑ
մազերը բուսցնելու և ամրացնելու համար, ոչնչացնում է թեփը: Դուրս է եկել նաև բոլորովին նոր միջոց
ՁՈՒԻ ԿԱԹԸ
երեսին քնքշութիւն և սպիտակութիւն տալու համար, ոչնչացնում է արեւի պատճառած սևութիւնը, մուները, տալիս է կաշուին քնքշութիւն և սպիտակութիւն: Այդ գները չափաւոր են. մեծ սրուակը, արկղիկի մէջ, 2 րուբլի, փոքրը—1 ր. 50 կ. Ծախվում են բոլոր պարֆիւմերական և դեղավաճառական խանութներում: Գլխաւոր պահեստը գտնվում է Պետերբուրգում, Պուշկինսկայա փողոց տ. № 15, բնակարան № 12. պահեստի բաժանմունքները գտնվում են. Թիֆլիսում կովկասեան դեղատան ապրանքների վաճառման ընկերութեան խանութում՝ Երեւանեան հրապարակ և նրա բաժանմունքում, Միքայէլեան փողոց և Բաքւում. նաև Միքայէլեան կամուրջի վրա, Գապօվի և Արիստակօվի դեղատներում: Օտարաքաղաքացիների պատուէրները կատարվում են անմիջապէս՝ պօստով: 96—100

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
ԵՐԿՈՒ ՍԵՌԻ ԱՆՁԱՆՑ ՀԱՄԱՐ
ՏԱՍՆԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
Առևտրական Կուրսերի նպատակն է՝ մասնագիտական առևտրական կրթութիւն տալ երկու սեռի անձանց և պատրաստել գործնական ճանապարհով հաշուապահներ: Աւարտողները ստանում են ատեստատներ:
Աւանդելի առարկաք սրանք են՝ 1) Առևտրական Տնտեսութիւն, 2) Առևտրական Թուաբանութիւն, 3) Հաշուապահութիւն (պարզ, կրկնակի և բանկային), 4) Թուաբանութիւն համրիչի վրա, 5) Առևտրական թղթակցութիւն, 6) Առևտրական և մուրհակի կանոնադրութիւն և 7) Գեղագրութիւն, վատ ձեռքի ուղղելը:
Ուսումը սկսվելու է սեպտեմբերի 15-ից: Ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 1-ից, ամենայն օր, առաւօտեան 10-ից մինչև 11-ը, և երեկոյեան 4-ից մինչև 8 ժամը, կուրսերի հիմնողի բնակարանում, Սօլօլակում, Ալէքսանդր Փրիդօնովի տանը № 9, Սերգիեվսկայա և Լերմոնտովսկայա փողոցների անկիւնում: Ծրագիրը և կանոնները կարելի է ստանալ ձրիապէս եզր. Ծովիանովների բանկային գրասենեակում և կուրսեր հիմնողի բնակարանում: Օտարաքաղաքացիք դիմում են՝ Тифлисъ, С. П. Мануэльянцу. (չ. շ.) 10—25

Лучшія аттестаціи отъ учебнаго начальства.
За успѣшныя занятія благодарности.
Преподав. ведется по собств. сочиненіямъ.

И. Я. БРОНЪ-ФОНЪ-БРЕННЕРЪ.
преподаетъ
Полный курсъ БУХГАЛТЕРІИ
ПРЕДМЕТЫ ЗАНЯТІЙ:
1) Бухгалтерія (двойная итальянская), 2) Коммерческая ариѳметика, 3) Коммерческая экономія. 4) Ариѳметика на счетахъ, 5) Торговыя и вексельныя узаконенія и 6) Коммерческая корреспонденція.
Курсъ 3-хъ-мѣсячный. Занятія ежедневныя. Плата за курсъ 60 руб. Ручательство и гарантія за успѣхи. Болѣе 1000 окончившихъ курсъ. Михайловская, № 71.
Собственный методъ преподаванія по собственнымъ сочиненіямъ, продающимся во всѣхъ книжныхъ магазинахъ.
Начало занятій съ каждаго перваго числа мѣсяца. 4—20
Годъ занятій одиннадцатый.

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ ԵՒ ՊԱՆՍԻՕՆ
Ա. ՏԷՐ-ՅԱԿՈՎԲԵԱՆԻ
ՊԱՆՍԻՕՆԸ ԱՄԱՌԸ ԳՏՆՎՈՒՄ Է ԲՈՐԺՈՄ ԱՄԱՌԱՆՈՑՈՒՄ, ԻՍԿ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔԸ՝ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ: Թէ Բորժոմում եւ թէ Թիֆլիսում ընդունում է աշակերտներ, պատրաստում է գիմնազիաների, կադետների կորպուսի, գեմլէմէրների, ռէալական, առևտրական եւ այլ ուսումնարանների համար:
Ուսումնարանում ուսուցանում են բարձրագոյն ուսում աւարտած մասնագէտներ, գիմնազիական ուսուցիչներ: Աւանդելի առարկաներն են՝ կրօն, ռուսաց, հայոց, ֆրանսիական, գերմանական, լատինական, յունաց, վրաց լեզուներ, թուաբանութիւն, ալգեբրա, երկրաչափութիւն, աշխարհագրութիւն, պատմութիւն (ռուսաց եւ ընդհանուր), բնական գիտութիւն, նկարչութիւն, գրութիւն, երգեցողութիւն, երաժշտութիւն:
Նոյնտեղ ընդունվում են ԱՇԱԿԵՐՏՈՒՀԻՆԵՐ: Օտարաքաղաքացիների համար կան ամենայն յարմարութիւններ:
Հասցէն. БОРЖОМЪ. Гротовская ул., ПАНСІОНЪ ТЕРЪ-АКОПВА. ТИФЛИСЪ, Гановская ул. № 11. 7—10

6—52 М. 9,730 (չ)

ՊԵԱՏԻԳՕՐՍԿ
ԲԺ. ՎԱՀ. ԱՐԾՐՈՒՆԻՆ
ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԻՆ
մասնագիտաբար
ԲԳԻ, ԿՈԿՈՐԴԻ, ՔԹԻ ԵՒ ԱԿԱՆՋԻ
հիւանդները ընդունվում են առաւ. ժամը 8—12.
Հասցէն՝ Нижній бульваръ, д. Фидлера. (рядомъ армянск. церкви.) 10—10

Կենտրոնական գրավաճառանոցում ծախվում են
ԼԵՒՈՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆՑԻ
ԱՑՑ ԹԻՒՐՔԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ . . 60 կ.
ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԸ ՄԵՋԱՆՈՒՄ . . . . 20 կ.

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ
Հեղինակ «Ձեռնարկի առևտրական և գործարանական հաշուապահութեան
ՈՒՍՈՒՑԱՆՈՒՄ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ Է
Երկու սեռի անձանց՝ 4 ամսվայ ընթացքում հաշուապահութիւն գործնականապէս, երաշխաւորելով, և եղած դէպքերում յանձն է առնում պաշտօնի առաջարկել:
ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔԻ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐՆ ԵՆ
Ա) Կրկնակի իտալական հաշուապահութիւն ըստ ամենայն առևտրական ձիւղերի, հանդերձ նաւթային արդիւնաբերական և կերոսինի գործարանական հաշուետուութեան:
Բ) Առևտրական թուաբանութիւն:
Գ) Առևտրական նամակագրութիւն:
Դ) Գեղագրութիւն և ամենավատ ձեռքերի ուղղելը:
Պարապմունքները սկսվելու են 1900 թւի սեպտեմբերի 15-ից, ճաշից յետոյ, և պարբերաբար շարունակվելու են իւրաքանչիւր ՉՈՐՍ ամսից յետոյ. իսկ կիրակի օրերը լինելու են առանձին գործնական պարապմունքներ:
Ցանկացողները թող դիմեն գրաւոր կամ անձամբ 3 ժամից մինչև 6 ժամ երեկոյեան, ՍՕԼՕԼԱԿ, Սերգիեվսկայա փողոց, տուն Լիսիցեանի, № 20:
Վերոյիշեալ հաշուապահութեան ձեռնարկը ծախվում է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ, հեղինակի մօտ, և Ռուսաստանի բոլոր յայտնի գրավաճառանոցներում: ԳԻՆՆ Է 3 ր. 50 կոպէկ: Օտարաքաղաքացիները գիրքը գնելու համար կարող են դիմել հեղինակին, առանց պօստի ծախս վճարելու: 11—30